

свят. В този акт има и сексуална символика. Зурнаджиите получават полуготовия инструмент и го “дефлорират”, изглаждайки цевта и пробивайки пръстовите отвори – не случайно в техния речник процесът се нарича “отваряне на зурната”. Когато *писката* се подготвя за свирене, свирачът я “целува” – с език и устни прониква в нея, за да я оформи и омекоти за свирене. В самия процес на свирене зурнаджията постоянно съизмерва своята сила с тази на зурната и чрез “победата” си над нея се съизмерва с другите свирачи – може да свири 6 часа без прекъсване, сменя по няколко *писки*, докато свири дълго. Както земята без орач и сеяч не ражда, така и зурната без свирач и свирене не е зурна, а къс дърво.

Музикалните възможности на зурната са функция от нейната среща със свирача и само във връзка с живата музика, реалната ситуация на свирене, следва да се разглеждат параметри като тонов обем, звукоред, апликатура, технически възможности. Твърди се от свирачи, че зурната е много проста като устройство и затова се свири сложно на нея.

Най-ниският (основният) тон на зурната звучи когато се надуе инструмента и са запушени всички пръстови отвори, включително и този от задната страна на корпуса. Според записи от Архива на Института за изкуствознание основен тон на гоцеделчевските зурни е d 1, а на петричките f 1. Четиридесет години по-късно наблюдавана от нас петричка зурна има основен тон a# 1. При леко отваряне на палцовия отвор става пренадуване и зурната свири в горната октава: “Задната дупка качва октавата. Примерно свирия една гама. И като река да дигна нагоре, трябва да отпуша леко и получавам другите тонове” [М.К., с. 27].

В литературата се посочват различни тонови обеми на балканските зурни – от терцдецима до две октави плюс един-два тона [Picken, 1975:493; Rice, 1982:133; Джуджев, 1975:78]. Според разложки зурнаджия “Зурната има две октави – на дебело и на високо.” [М.К., с. 27]. Млад зурнаджия от Петричко твърди, че зурната има по-голям от две октави тонов обем. При просвирване на най-ниския и на най-високия тон, който може да получи от зурната, се оказва, че може да разшири тоновия обем с 3-4 степени по-ниско от другите. Постига го с пръстова техника като показва, че по-ниските тонове са постигнати без промяна в положението на *канела*. Според музикант младият петрички свирач разширява тоновия обем “като работи с пръстите по допълнителните резонаторни отвори. Запушвайки ги, разширява обема на инструмента” [И., с. 19].

Малкият палцов отвор служи за “октавиране”. За да се премине в горната октава на зурната, зурнаджиите отпушват палцовия отвор и пренадуват леко. Но според тях не е задължително палцовият отвор да е запушен, за да се свири в ниската октава. При по-високите тонове от долната октава палцовият отвор не се запушва, а при свирене на тонове от горната октава той трябва да е запушен. За свиренето във висок регистър са важни както комплексната работа с устата и пръстите, така и доброто състояние на инструмента (хубава *писка*) [И., с. 2]. “Задната дупка е помощна за горните – на най-високата точка когато излизаш” – обяснява гоцеделчевски зурнаджия, като пояснява, че тя се използва само “при краен случай – когато не можем да достигнем горе звука” [АИФ, I № 100, с. 22-23].

Добрите майстори зурнаджии могат да постигат пълен хроматичен звукоред при свирене. Особено важна е пръстовата техника, най-вече при сложното преминаване от едно положение на пръстите към друго, наричано от музикантите “чупене на пръстите”.